

OM DE OMWEG

OM DE OMWEG

Jan Grolleman

© 2025 Jan Grolleman / Uitgeverij U2pi

Titel: Om de omweg

Auteur: Jan Grolleman

Omslagontwerp: Hille Pijlman

Foto omslag: Rome, Monteverde - Jan Grolleman

Foto auteur: Henny Wilting

Uitgeverij U2pi BV, Den Haag, www.uitgeveriju2pi.nl

Druk: Jouvboekdrukkerij.nl

ISBN: 978 94 9343 732 6

NUR: 300

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Voor mijn Vader (†1989)

Een omweg voert ten slotte wel evenals de hoofdweg naar het verlangde doel, maar eerst na veel langeren tijd. Kiest men zulk een omweg, dan heeft het voor den oningewijde allen schijn, dat men een ander doel dan het verlangde wil bereiken; in zoover brengt men een ander daarmee, evenals door een zijweg, óók op een dwaalspoor; men geeft echter op een omweg een ander doel voor, terwijl men het op een zijweg meer geheimhoudt: Langs omwegen achter het geheim komen.

Uit: Keur van Nederlandsche Synoniemen (1922)

PROLOOG

De sporen zijn verdwenen. Het is de wind geweest, de regen en het water van zee. Tegen een duin zijn nog enkele lijnen zichtbaar van het onbegrensde waar we aan hadden gewerkt. Waardig zoals de erezuil op de omslag van dit boek. Ik wilde realiseren wat in mijn hoofd opgesloten had gezeten, en heimelijk wilde ik het hier. Het eiland dat ik zo goed kende. Ver weg van het zwijgen en bedrog van daarginds. Het was een omweg die ik moest maken, een omweg die me bracht bij de jaren van mijn jeugd en mijn kindertijd. De herinnering aan een rood skaileren fietszitje.

MONTE SANT'ANGELO

Hij toetste de viercijferige code die hij van haar had ontvangen in op het paneel. Na een paar seconden zette het hek zich in beweging en was het geluidloos open gegleden. Langzaam liet hij de auto door de ingang lopen. In de achteruitkijkspiegel zag hij hoe het hek zich langzaam achter hem sloot. Daarna de oprijlaan, rechts de opklimmende heuvel met cactussen, vetplanten en een volkleurige oleander, in de verte auto's op weg naar boven. Aan de andere kant de knoestige olijfbomen, daarachter de zee. Een man in een wit overhemd met een fraaie zonnebril, een trots glimmend hoofd vol plannen. Een schrijver die zich ongestoord gaat wijden aan zijn schepping. Een boek over zijn leven als kind tussen rijke landgoederen en groene weilanden, tweeduizend kilometer noordwaarts. Hier zou het een aanvang nemen.

De sleutel van het appartement hing tegen een bord met een af-dakje, enkele tientallen meters van het huis, zijn naam op het label-tje, *Paul*. Hij sleepte de zware koffer door het grind naar de voordeur en trad binnen in een hoge, holklinkende hal. Hij had zijn kleren in de kast gelegd, de schoenen onderin, de toiletta's in de ruim bemeten badkamer. In de koelkast stond een fles mineraalwater, ernaast een witte Soave Classico, in de kast een pak pasta en koekjes, verder een blik Illy koffie, een doosje thee en een pak suiker. Ze had werkelijk aan alles gedacht.

Wilde ik wachten tot ik welkom werd geheten, een klop op de deur? Ze had geschreven snel na mijn aankomst kennis met me te zullen maken. Drie maanden, hadden we afgesproken, niets lag nog vast. Tot de kerst zou ze het appartement beschikbaar houden. Drie maanden! Naast de ochtenden van het schrijven zou ik de middagen aan zee doorbrengen, zo had ik me voorgenomen. Ze had me geschreven dat er een strandje was, een half uurtje lopen vanaf het huis. Ik verheugde me erop, het moment dat ik het water in zou glijden, een daad als de fijnste paring.

Uit wat ze had geschreven was het niet duidelijk geworden wie ze was. Ik had geprobeerd haar te googelen maar haar niet gevonden. Op de plank met vakantiebrochures vond ik een bescheiden kaartje met haar naam en een foto van dit landhuis. Ook stond er een Mariabeeldje met een rode robe en blauwe mantel, een beige hoofddoek losjes over haar hoofd, het heilig hart tegen het hare gedrukt. Ik zette het op mijn nachtkastje, lief zoals ze naar me keek. Maar ik twijfelde, nog nooit had ik de Heilige Madonna bij mijn bed gehad.

Met een glas wijn in de hand stond ik even later op het dakterras van landhuis Bassaio, Monte Sant'Angelo in de regio Puglia, een van de armere streken van Italië. In de verte de olijfgaard, de grijsgroene waas van de bomen strekten zich uit naar zee. Nadat ik mijn glas had bijgevuld was ik aan de rood marmeren terrastafel gaan zitten, at van de nootjes die ik in een van de keukenkastjes had gevonden en dronk de fles wijn leeg. Langzaam viel het donker, de krekels lieten van zich horen. De stilte die overbleef drong zich op, de wijn maakte het onbegrensd, de limoncello die ik na de wijn in het vriesvakje had aangetroffen deed de rest.

Een nacht waarin alles door elkaar vloeide, een trage kleverige mist waar ik me doorheen probeerde te klieven. Kronkelende gedachten, spinsels afgewisseld met demonen die me bekend voorkwamen. Was ik werkelijk in een droom beland? Een kamer in een landhuis, met de zee in de verte en beneden de krekels die steeds luider werden?

Ik was hier gekomen om herinneringen aan mijn vader op te halen, ik had plannen voor een boek. Thuis had ik een synopsis geschreven en een structuur, tijdpad, personages, anekdotes en voorvallen. De omgeving en haar geschiedenis. Ik had alles waarlangs ik dacht te kunnen werken. Maar nu ik was gearriveerd, leek het andere ook mogelijk, de vreugde en oneindigheid van verzinsels. Kon ik wel weten over werkelijk en waar, van zo lang geleden?

Opeens, een klop op de deur. Ik was ervan overtuigd dat het Maria de eigenares moest zijn en sprong uit bed. Het had haastig geklonken. Ik zag dat de deur naar het terras de hele nacht open was blijven staan, voelde een lichte bries over mijn gezicht en trok een overhemd aan, alleen de onderste knoopjes dicht. Ik keek nog snel in de spiegel van de grote kledingkast, haalde mijn hand door mijn verwarde haar, maar had niet gezien dat het linker pand van het overhemd hoger zat dan het rechter. Of andersom, in elk geval zat het scheef. Terwijl zij aan de andere kant van de deur zou staan te wachten. Het was mijn eerste ochtend in haar landhuis.

Behalve het kamermeisje had ik de eerste drie dagen niemand gezien. Was zij het geweest de eerste ochtend? 'Nee meneer, dit is de eerste keer.' Ze gaf me aan hand, 'Luciana.' Of ik goed was aangekomen en de sleutels had gevonden, ook had ze nog een paar extra dekens op haar armen. 'Het kan wel eens koud worden in oktober.' Ze was klein, had donkerbruin haar in een kordaat kapsel, droeg een spijkerbroek en een wit ruimvallend overhemd. Ze had een fijn gezicht.

Ik had de eigenares verwacht met een contract. Aan de afspraak een bedrag vooraf had ik voldaan, op de dag van mijn aankomst zou ik het restant in contanten voldoen. Ik vroeg wanneer Signora Maria zou komen. Ze haalde haar schouders op. 'Vandaag, misschien morgen, of later.' Ze glimlachte en trok de deur achter zich dicht. 'Ciao.'

Ik legde het bedrag dat ze van mij tegoed had in eurobiljetten in de kledingkast. Op het tweede plankje waar ook wat papieren van het huis lagen. Gaandeweg de weken vergat ik dat het daar lag. Het geld was op een gegeven moment verdwenen, Signora Maria heb ik nooit gezien.

De markt in het stadje boven op de berg was tien minuten rijden vanaf het landhuis. Royale uitstallingen van vis, groente en fruit, uitbundiger dan in eigen land. Ik kocht groente en fruit, tomaten, sinaasappels en basilicum. Bij een viskraam kocht ik zalm, de kraam ernaast bood me garnalen voor een spotprijs. Een ander wilde me zeewier verkopen, maar toen ik zei dat ik dat niet lustte draaide de man zich gespeeld beledigd om.

Op de kop van de markt stond een stalletje met een jongen en een meisje. De eerste met dreadlocks, de tweede had een bijna kaalgeschoren hoofd. Voor hen op tafel een uitstalling van boeken en pamfletten, achter hen een poster, *Salva il Clima*. Ik wist dat de klimaatproblemen hier niet anders waren dan elders, maar wist me steeds vaker geen raad met berichten over smeltende ijskappen, stijgende zeeën en overvloedige regens. Toen de jongen, die goed Engels sprak, tijd voor me leek te hebben, vroeg ik of ze hier stonden namens een organisatie, hoe groot hun aanhang was en of ze de lokale bevolking meekregen.

Het was fijn om wat te kunnen praten, de mens achter het thema waar hij vol van is. Hij legde het goed uit, het land was als een lang schiereiland in het water met zijn specifieke problemen. Het meisje knikte en gaf me de brochure die ik zelf al even had ingekeken. *Il clima, come procedere*. Hij kostte een euro, ik gaf er twee. Even later zat ik op een klein terras niet ver van hun kraam, met witte plastic stoelen aan kleine ronde tafeltjes. Ik bestelde een cappuccino en een bruschetta, een geroosterd broodje met tomaat. Ik keek uit over de levendigheid van de markt en rook de verfijnde geur van de basilicum die ik had gekocht. Euforisch, Italië en de Italianen, hun eten, hun gewoonten en eigenaardigheden.

Onverwacht was de Jongen naast me komen zitten. Ik bood hem een cappuccino aan en vroeg of hij zijn partner wel zo lang alleen kon laten. Geen probleem, hij was vandaag slechts haar gast, gewoonlijk stond ze hier alleen. We spraken over hun actie en de activiteiten in Italië en vergaten al snel het klimaat. Jong als hij was, vertelde hij over het fragmentarische Italië en de levens van de mensen, de onuitroeibare eigenaardigheid dat we vergeten het leven als een geheel te zien, en ineens: ‘Zouden we een droom tot feit kunnen promoveren en de feiten aanmerken als een droom?’ Het leek een vraag maar het was een statement. ‘Borges, Jorge Luis Borges, door hem ben ik gaan schrijven.’

De Jongen was van oorsprong afkomstig uit de voormalige kolonie Libië, schreef gedichten, een enkele keer een kort verhaal. Hij had in Napels een paar jaar geschiedenis gestudeerd, maar was teleurgesteld geraakt in de eenduidige chronologie van de studie. Hij zocht het liever ‘tussen de regels en naast de feiten.’ Het klonk mooi en hij was aardig. Ik bestelde voor elk nog een cappuccino, en werd blij van zijn relativering om de feiten tot een droom te verheffen en andersom, de droom tot een feit. Ook ik kende de Argentijnse schrijver, had veel van hem gelezen, maar in hem zag ik een volgeling.

Ik zag het voor me, de geschiedenis van dit land als een opeenstapeling van feiten en artefacten, rijen met jaartallen en stenen kathedralen, begrijpelijk dat iemand het dan in de voegen zoekt. Ook ik prefereerde zoiets als tussenruimtes en fictie boven feiten. Het leven als de woorden in een roman waarin de wens het overneemt van wat we de werkelijkheid noemen.

Bij het afscheid vroeg hij waar ik verbleef. Ik zei dat ik voor drie maanden een kamer in het landhuis beneden had gehuurd. ‘Een riant uitzicht op olijfbomen die reiken tot aan zee.’ Hij glimlachte.

De laatste dagen had ik mijn gedachten proberen te ordenen, notities gemaakt en korte scènes geschreven over zonen en vaders. Ik had erover nagedacht hoe twee generaties elkaar kunnen beschouwen, elkaar zien of juist ontwijken. Het had me al langer gefascineerd, wat er verandert naarmate de jaren verglijden, je elkaar uit het oog verliest. Wat als de vader er niet meer is en de zoon met zijn herinneringen overblijft? Wat zijn ze nog waard? Maakt hij het anders dan het was? Mooier, heroïscher? Probeert hij te graven in zijn geheugen, wat daar nog is en hoe dit om te zetten in woorden? Of wordt de herinnering overgenomen door alledaagsheid, zaken van voorbijgaande aard.

Had ik mijn vader wel voldoende gekend? Of waren het flarden van anekdotes en kleinigheden, goedbedoelde vakantiefoto's in een vergeeld album? Kon ik me met recht iets herinneren dat waardig genoeg zou zijn voor een boek? Een eerbetoon. Ja, ongetwijfeld zou hij een eerbetoon verdienen, maar had ik hem hiervoor wel goed genoeg gezien? Was het een man van grote daden? Een reus op een sokkel? Een man uit lagen, vermoedens en mysteries? Een verhaal waarin ik op gedempte toon iets zou laten verschijnen dat groter was dan het kleine leven dat ik kende? Er was nog weinig dat ik voor me zag, zelfs niet wat er in de verte daagde. Mogelijk losse fragmenten, maar was dat voldoende voor een boek?

Elke docent zei het, in het eerste jaar van de kunstacademie, en dan werd nogal eens Rembrandts Nachtwacht ingezet. 'Zit je er met de neus bovenop dan zie je slechts vlekken, maar doe een paar flinke stappen achteruit dan dient de rijkdom van het meesterwerk zich pas echt aan.' Zeker, ze hadden gelijk. Ook ik was ervan overtuigd dat afstand inzicht verschaft, maar reikte me dat ook de woorden aan? Ik probeerde mezelf ervan te overtuigen dat ik hier goed zat, ver weg van de plek waar ik was geboren en opgegroeid. Maar de twijfel was begonnen.

Het was in 1972 dat mijn vader zijn boerenbedrijf aan de kant had gedaan. Tot dan had hij gebuffeld, evenals zijn vader, van wie hij de boerderij erfde. Wat betekende dat het huis en de landerijen op waarde werden geschat en gedeeld werd met zijn twee zussen. Om hen te betalen sloot hij een hypothecaire lening af bij de Boerenleenbank met een maandelijkse last die bij aanvang al te veel was. Naast zijn karige veestapel investeerde hij in een schuur voor het houden van slachtvarkens, waarvoor hij een lening ontving van de leverancier van het varkensvoer, de firma Hendrix. En zo was de neergang begonnen.

Mijn vader maakte gebruik van een van de eerste saneringsrondes. Het boeren was alleen mogelijk als er een degelijk verdienmodel aan ten grondslag lag. En dat kon alleen met veel grond, voldoende koeien en een grote melkopbrengst. De tijd voor de grote boeren was begonnen, en daar hoorde hij niet bij.

Hij hield ongetwijfeld van zijn vrouw en kinderen. Maar meer nog van zijn land, zijn koeien, het hooien en het graan, de wind door zijn haar, de avonden dat hij met zijn hond over zijn land zwierf om nog wat palen in de omheining te repareren terwijl het al donker was. Ik denk dat hij daarvan het meest genoot.

Na alles verkocht te hebben aan een gepensioneerde veearts, betrokken we een rijtjeshuis in een belendend dorp. Mijn moeder blij. Ze had nooit van het boerenbestaan gehouden. Mijn vader huilde, ook al hoorde je hem niet.

Vanaf mijn terras zag ik een gele Fiat het terrein oprijden, even later stond het kamermeisje voor mijn deur. Of alles naar wens was. En of het bezwaarlijk was als de lakens eenmaal in de twee weken zouden worden ververst. ‘Voor u als langblijver liggen er ook een extra set lakens in de kast.’ En of het internet goed werkte, de vorige gasten hadden klachten, ze zou op het dak kunnen kijken naar de ontvanger die niet altijd goed werkte. Ze wachtte mijn antwoord niet af, maar liep voor me uit naar het terras om te wijzen waar hij stond. Bij de tafel waarop *Hoe God verdween uit Jorwerd* lag, een boek van Geert Mak, bleef ze staan. Ik had het destijds met tranen over mijn wangen gelezen. Later vond ik ze ongepast, die tranen. Ik was blij dat het voorbij was, zowel God als het platteland.

Ze pakte het boek, keek naar de omslag met het hooiland, de zwartbonte koeien, daarachter de groen omzoomde gotische kerk. Waar het over ging. ‘Afscheid,’ antwoordde ik te kort. ‘Maar u bent hier zojuist pas begonnen. Het is alsof u terugkijkt, het is beter voor u om hier te zijn.’ Ik nam het boek uit haar hand en las een paar regels voor, ik wist dat ze de woorden niet verstond, maar wilde ze laten klinken.

*Hij hield van de wolken waar het licht in stralen vanaf kon lopen,
van het open veld, van de rode ochtendlucht, van het blauw van de
najaarsmorgen.*

‘Het ontroert u, ik zie het,’ zei ze na een korte stilte. ‘U houdt van de schoonheid van uw land, maar gelukkig hebben we hier de zee.’ ‘De zilte geur van ver,’ voegde ze eraan toe. Bij het weggaan zei ze dat ik surfschoenen nodig had. ‘U kunt niet zomaar de zee in lopen zonder uw voeten te bezeren, een rotsige bodem weet u. Welke maat hebt u?’

In de zomer van 2022 had ik een weekend door het oostelijk deel van Friesland gefietst. In twee dagen telde ik niet meer dan vijftientig koeien in een te groen weiland, maar het rook de hele fietstocht naar mest. Het waren de megaschuren met duizenden dieren, waar ik ook om me heen keek. En daar begon de woede. Had mijn vader destijds de zaak opgedoekt om deze treurigheid ervoor terug te krijgen? Hij de liefde kwijt voor zijn dieren, het land en de ruimte, terwijl anderen de aarde verkloten? Had hij het verdiend terecht te komen in een rijtjeshuis met zicht op het rijtjeshuis aan de overkant? Ja, hier had ik het liefst over willen schrijven. Woedend, omdat dit ervan geworden was. Maar van woede is de huidige wereld al vol, zou ik de mijne erbij leggen? Tegelijkertijd klonk een valse noot van onwaarachtigheid. Het platteland kon me gestolen worden, ik verlangde naar de stad. Naar plekken in de wereld waar het gebeurt, Amsterdam, Parijs en New York. Ook al zou ik het voorlopig doen met een eenvoudige provinciestad, waar ik genoot van de zaterdagavonden.

Hier raakte ik steeds verder verwijderd van wat ik mijn missie had genoemd. Het blokkeerde een oprechte terugblik naar toen. Bovendien, dit land leidde me nu al af. De werkelijkheid van hier leek te begerlijk, te spannend om te laten oplossen in het spitten en wroeten naar iets wat ik verre van paraat had. Het platteland van toen en mijn kinderjaren, het was te ver van mij vandaan.

Wat ik in de eerste weken nog niet besepte was dat behalve verleidelijk, Italië ondoorgrondelijk was en kwestieus, het zwijgen de norm. Het zou me van de ene verbazing in de andere doen vallen. Hierover te willen schrijven zou dwaas zijn. Maar toch, wilde ik een poging wagen. Over het hier en nu, over personages die ik zou ontmoeten. Dit onaffe idee ruilde ik in voor mijn missie over mijn vader te schrijven.

De notities namen een aanvang maar het was weinig, en van het weinige schrapte ik de volgende dag veel. Zelfs als eerste observaties deugden ze niet. In zee was ik beter, schepper en regisseur. De waterschoenen die ik van Luciana had gekregen waren een zegen, zonder gehinderd te worden door keien en scherpe stenen kon ik nu gemakkelijk naar het diepe. Daar ervoer ik het pas goed. De koelte tussen mijn dijen en aan mijn voeten, de zachte golven die mijn gezicht masseerden. Het water bezorgde me genot en reflectie, een fysieke gewaarwording op de rand van een orgasme. In zee was ik verbonden met de wereld die we zijn. En soms glibberde er een vis langs mijn benen en scheerde er een meeuw vlak over me heen, of een zucht van de wind.

Ook in dit land liet de herfst zich zien met een bewolkte dag van wind en een beetje regen. Dan zat ik binnen bij de open haard. Op een ochtend stond er zomaar een mand hout voor mijn deur, nog dezelfde avond ontstak ik het vuur. Ik las een paar bladzijden in Geert Mak, nee, het was nog niet helemaal voorbij, mijn verbazing over het dorp en het landschap waar de teloorgang was ingezet. Ik probeerde me nog een keer te concentreren op het landschap dat was verdwenen. Hardvochtig geschreven. Het verdwijnen, oplossen in het niets, machteloos overblijven en toekijken. Is dat de pijn van herinnering? De regie kwijtraken, niet langer grip op datgene waarvan je dacht deel uit te maken? En is schrijven een poging om het terug te nemen, vrede te sluiten om gedane zaken goed af te ronden?

Ik vroeg Luciana of er in huis een tafel beschikbaar was om aan te schrijven. Ook al waren het nog maar notities, ook dat behoeft een professionele ambiance. Tot nu had ik het gedaan met mijn laptop op bed, of als de zon niet te fel scheen aan de tafel op het terras.

Zonder nadenken nam ze me mee naar beneden, opende de deur van het appartement en wees in de halfduistere ruimte op een ebbenhouten tafel. Een grote kamer waarvan de wanden waren bekleed met donker behang in bloemmotief. Langs de ramen hingen groene velours gordijnen, aan het hoge plafond een kroonluchter van vier etages. Ze glunderde toen ze het licht aandeed en een warme gloed de kamer vulde waarin het groene velours zich verlustigde. De donkere bloemen op de wand die de ruimte veranderden in een decor voor een Italiaans Comedia dell' arte. Maskers en duistere vrolijkheid.

De tafel bleek te zwaar. Ze ging me voor naar een deur achter in het appartement, waar we terecht kwamen in een rood gestoffeerde kamer. In het midden stond een buitenmaats bed, met erover een met goud afgebiesde donkerblauwe spreij. Aan de wand een verguld omlijste spiegel, aan de andere kant twee schilderijen met zwevende cherubijnen boven een zinnenprikkend tafereel tegen de achtergrond van een parkachtig landschap.

Nippend aan onze koffie zaten we even later bij mijn schrijftafel, een bescheiden exemplaar dat we in de tweede kamer hadden aangetroffen. 'U bent het echt, schrijver?' vroeg ze ineens. 'Ik ben hier om te schrijven, maar natuurlijk meer dan dat.' Het was een ontwijkende overdrijving, maar ze nam het serieus. 'Iedereen is meer dan hij doet, het meeste zit verstopt in laatjes en kastjes. Hier,' en ze wees op haar hoofd en haar buik. 'Je talent gebruiken,' voegde ze nog toe en liep naar het terras. Ze kwam terug met de vraag of ik al had gezwommen. 'Geweldig zijn ze, je schoenen,' zei ik, erop geattendeerd dat ik

haar nog niet had betaald.

Ze had naar mijn schrijverschap gevraagd, reden om ermee voor de dag te komen, en liet haar *de dans de val zien*. Het boek dat twee jaar geleden was uitgekomen. Met aandacht bekeek ze de flaptekst met erboven mijn foto. Toen ik vertelde over de inhoud begon ze te glunderen en vroeg of ik haar daarna nog weer terug had willen zien. Dat komt ervan, als je een boekje opendoet en dan moet zeggen dat het personage slechts een personage is. Maar ik bleek me in haar vergist te hebben. 'Alles wat de schrijver schrijft is waar, ook al is het verzonnen.' Toen ik begon met het verder inrichten van mijn schrijftafel stond ze op. 'Ik zie het, u moet aan het werk.' Vlak voor ze de deur uitging vroeg ze of ik nog iets nodig had. 'Jou,' had ik willen zeggen, maar ik wist dat je dit in deze tijd niet kunt doen. Zelfs niet als grap, ook niet in Italië.